

liori sane cultu [LXIX] quam antea ornata prodirent; tum ut aliquid etiam nosmetipsi, post virorum clarissimorum labores, conferre videremur, quod ad argumenti illustrationem quomodocumque serviret. Hæc itaque, optime lector, æqui bonique facias;

A satis semper superque facturus, si in his voluntatem saltem conatumque probaveris, si errata quoque benigne donaveris; meliora interim, uberiora, accuratioraque, post hoc periculum nostrum, expectans ab aliis.

DE S. CHROMATIO VETERUM TESTIMONIA SELECTA.

[LXXI] S. HIERONYMUS, *epist. 7, ad CHROMATIUM, Jovianum, et Eusebium, num. 4 et 6, an. 373; quæ exst. Opp. tomo I, col. 17 et seq. editionis Veronensis Dominici Vallarsii.*

Non debet charta dividere quos amor mutus copulavit: nec per singulos officia mei sunt partienda sermonis, cum sic invicem vos ametis, ut non minus tres charitas jungat, quam duos natura sociavit; quin potius si rei conditio pateretur, sub uno litterulæ apice nomina indivisa concluderem, vestris quoque ita me litteris provocantibus, ut et in uno tres, et in tribus unum putarem....

Matrem communem (quæ cum vobis sanctitate societur, in eo vos prævenit, quia tales genuit, cujus vere venter aureus potest dici) eo salutamus honore, quo nostis: una quoque suscipiendas cunctas sorores, quæ sexum vicere cum sæculo, quæ, oled ad lampades largiter preparato, Sponsi opperluntur adventum. O beata domus, in qua morantur Anna vidua, virgines prophetissæ, geminus Samuel nutritus in templo! O tecta felicia, in quibus certissimum Machabæorum martyrum coronis cinetam martytem matrem! Nam licet quotidie Christum confiteamini, dum ejus præcepta servatis: tamen ad privatam gloriam publica hæc accessit vobis et aperta confessio, quod per vos ab urbe vestra Arlani quondam dogmatis virus exclusum est.

IDEM, *epist. 8, ad Niceam Hypodiatonum Aquileiæ an. 373; quæ exst. eodem Opp. tomo I citatæ editionis Vallarsii, col. 21.*

Eccæ beatus CHROMATIUS cum sancto Eusebio non plus natura quam morum æqualitate germano, litterarum me provocavit officio.

IDEM, *epist. 60, ad Heliodorum, num. 19, an. 396; quæ exst. eodem Opp. tomo I citatæ editionis, col. 345.*

Jungamur spiritu, stringamur affectu, et fortitudinem mentis, quam beatus papa CHROMATIUS ostendit in dormitione germani, nos imitemur in filio.

[LXXII] IDEM, *epist. 81, ad Rufinum, num. 2, an. 399; quæ exst. eodem Opp. t. I citatæ editionis, col. 508.*

Frater meus Paulinianus necdum de patria reversus est, et puto quod eum Aquileiæ apud sanctum papam CHROMATIUM videris.

IDEM, *lib. II, contra Rufinum, num. 22, Opp. cit. edit. tomo II, col. 545.*

Qui sunt isti, qui in Ecclesia disputare latius solent? qui libros scribere? qui totum de Origene lo-

quuntur et scribant? qui dum sua nolunt furta cognosci, et ingrati sunt in magistrum, idcirco simplices ab illius lectione deterrent? Nominatim debet dicere, et ipsos homines denotare. Ergo beati Episcopi Anastasius, et Theophilus, et Venerius, et CHROMATIUS, et omnis tam Orientis quam Occidentis Catholicorum synodus, qui pari sententia, quia pari et spiritu, illum hæreticum denuntiant populis, fures librorum illius judicandi sunt: et quando in Ecclesiis prædicant, non Scripturarum mysteria, sed Origenis furta commemorant?

IDEM, *eodem libro II contra Rufinum, num. 27, Opp. cit. edit. tomo II, col. 521.*

Ponam et aliud testimonium, ne nunc me rerum necessitate compulsus dicas mutasse sententiam. In libro Temporum, id est *Paralipomenon*, qui Hebraice dicitur *Dabre Jamin*, hac ad sanctum papam CHROMATIUM Præfatiuncula usus sum. « Si septuaginta interpretum, etc. » *Reliqua vide infra.*

IDEM, *eodem libro II contra Rufinum, num. 31, Opp. cit. edit. tomo II, col. 526.*

Salomonis etiam libros, quos olim juxta Septuaginta additis obelis et asteriscis in latinum veteram, ex Hebraico transferens, et dedicans sanctis episcopis CHROMATIO et Heliodoro, hæc in Præfatiunculæ meæ sine subjecti: « Si cui Septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam a nobis olim emendatam. Neque enim sic nova cudimus, ut vetera destruamus. »

[LXXIII] IDEM, *libro III contra Rufinum, num. 2, Opp. cit. edit. tomo II, col. 535.*

TESTEM invoco Jesum conscientiæ meæ, qui et has litteras, et tuam epistolam judicaturus est, me ad commonitionem sancti papæ CHROMATII voluisse reticere, et sinem facere simulatum, et vincere in bono malum; sed quia minaris interitum, nisi tacuero, respondere compellor, ne videar tacendo crimen agnoscere, et lenitatem meam, malæ conscientiæ signum interpreteris.

IDEM, *in Prologo ad librum I Commentariorum in Abacuc prophetam: Opp. cit. edit. tomo VI, col. 587.*

Primum, CHROMATI, episcoporum doctissime, scire nos convenit, corrupte apud Græcos et Latinos nomen *Ambacum* prophetæ legi, qui apud Hebræos dicitur *Abacuc*, et interpretatur *amplexus*, etc.

IDEM *in Prologo ad librum II Commentariorum in Abacuc prophetam, Opp. cit. edit. tomo VI, col. 631.*

Alterum, mi CHROMATI, papa venerabilis, in Aba-

cuc librum scribimus, proprium cantico ejus opusculum dedicantes, sermonemque epicum et psalterii, id est, lyrico more compositum, totis viribus aggredientes. Sibilet igitur excetra, et Sardanapalus insultet, turpior vitiis quam nomine: nos cœptum carpamus iter; et orationibus tuis, qui carnem virtute superasti, manifestissimam de Christo prophetiam in octavo propheta, id est, in resurrectionis Domini numero disseeram.

IDEM, *Præfatione in libros Salomonis*, *Opp. cit. edit. tomo IX, col. 1293.*

CHROMATIO et Heliodoro episcopis, Hieronymus.

Jungat epistola, quos jungit sacerdotium: inno charta non dividat, quos Christi necit amor. Commentarios in Osee, Amos, Zachariam, Malachiam, quos poscitis, scripsissem, si licuisset præ valetudine. Mittitis solatia sumptuum: notarios nostros et librarios sustentatis, ut vobis potissimum nostrum desudet ingenium. Et ecce ex latere frequens turba, diversa poscentium: quasi aut æquum sit, me, vobis esurientibus, aliis laborare: aut in ratione dati et accepti, cuiquam, præter vos, obnoxius sim. Itaque longa ægrotatione [LXXIV] fractus, ne penitus hoc anno reticerem, et apud vos mutus essem, tridui opus nomini vestro consecravi, interpretationem videlicet trium Salomonis voluminum, *Masloth*, quas Hebræi *Parabolas*, vulgata autem editio *Proverbia* vocat: *Coeleth*, quem Græce *Ecclesiasten*, latine *Concionatorem* possumus dicere: *Sir Assirim*, quod in nostra lingua vertitur *Canticum Canticorum*, etc.

IDEM, *Præfatione in libros Paralipomenon*, *Opp. cit. edit. tom. IX, col. 1405.*

Si Septuaginta interpretum pura, et ut ab eis in Græcum versa est, editio permaneret, superflue me, mi CHROMATI episcoporum sanctissime atque doctissime, impelleres, ut Hebræa volumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occupaverat, et nascentis Ecclesiæ roboraverat fidem, justum erat etiam nostro silentio comprobari. Nunc vero cum pro varietate regionum diversa ferantur exemplaria, et germana illa antiquaque translatio corrupta sit, atque violata: nostri arbitrii putas, aut e pluribus judicare quid verum sit, aut novum opus in veteri opere cudere, illudentibusque Judæis, cornicum, ut dicitur, oculos configere, D

IDEM, *Præfatione in librum Tobie*, *Opp. cit. edit. tom. X, col. 1 et 2.*

CHROMATIO et Heliodoro episcopis, Hieronymus presbyter in Domino salutem.

Mirari non desino exactionis vestræ instantiam: exigitis enim, ut librum Chaldæo sermone conscriptum, ad Latinum styllum traham, librum utique Tobie, quem Hebræi de Catalogo divinarum Scripturarum secantes, his, quæ apocrypha memorant, manciparunt. Feci satis desiderio vestro, non tamen meo studio. Arguunt enim nos Hebræorum studia, et imputant nobis; contra sumum Canonem Latinis

A auribus ista transferre. Sed melius esse judicans Pharisæorum displicere judicio, et episcoporum jussionibus deservire, institi ut potui. Et quia vicina est Chaldæorum lingua sermoni Hebræico, utriusque lingue peritissimum loquacem reperiens, unius diei laborem arripui: et quidquid ille mihi Hebræicis verbis expressit, hoc ego accito notario, sermonibus Latinis exposui. Orationibus vestris mercedem hujus operis compensabo, cum gratum vobis didicero, me, quod jubere estis dignati, compluisse.

[LXXV] S. Ambrosius, *epistola 50, ad CHROMATIUM Aquileiensem episcopum, de prophetia Balaam, num. 16, an. 290, quæ exst. Opp. tomo II, col. 996, editionis Paris. BB. S. Mauri 1686-1690.*

B Hoc munusculum sanctæ menti tuæ transmissi; quia vis me aliquid de veterum scriptorum interpretationibus paginare. Ego autem assumpsi epistolas familiari sermone attexere, redolentes aliquid de patrum moribus; quarum gustum si probaveris, post hæc hujusmodi mittere non verecundabor. Malo enim senilibus verbis de supernis rebus hallucinari tecum, quod græce dicunt *ἀδολοχῆσαι*: ... malo, inquam, hallucinari tecum verbis senilibus, ne videar artem deseruisse, quam concitatoribus desolare aliquid jam nec studiis nostris aptum nec viribus. Vale, et nos dilige; quin ego te diligo.

C RUFINUS presbyter Aquileiensis, *Præfatione ad CHROMATIUM episcopum Aquileiæ in suam, et Eusebii Cæsariensis latinam ab eo factam Historiam; quæ exst. Opp. col. 203 editionis Veronensis Dominici Vallaraii.*

Peritorum dicunt esse medicorum, ubi imminere urbibus, vel regionibus, generales viderint morbos, providere aliquid medicamenti, vel poculi genus, quo præmuniti homines ab imminente defendantur exitio. Quod tu quoque, venerande pater CHROMATI, medicinæ exequens genus, tempore quo, diruptis Italiæ claustris ab Alarico duce Gothorum, se pestifer morbus infudit, et agros, armenta, viros longe lateque vastavit, populis tibi a Deo commissis feralis exitii aliquod remedium quærens, per quod ægræ mentes ab ingruentis mali contagione subtractæ, melioribus occupatæ studiis tenerentur: injungis mihi ut Ecclesiasticam historiam, quam vir eruditissimus Eusebius Cæsariensis Græco sermone conscripsit, in Latinum vertam: cujus lectione animus audientium vincitur, dum notitiam rerum gestarum avidius petit, oblivionem quodammodo malorum, quæ gererentur, acciperet.

IDEM, *Apologiæ in S. Hieronymum libro 1, num. 4; qui exst. Opp. cit. edit., col. 310.*

Ego, sicut et ipse et omnes norunt, ante annos fere triginta in monasterio jam positus, per gratiam Baptismi regeneratus, signaculum, fidei consecutus sum per sanctos viros CHROMATIUM, Jovinum, [LXXVI] et Eusebium, opinatissimos et probatissimos in Ecclesia Dei episcopos, quorum alter tunc presbyter beatæ memoriæ Valeriani, alter archidiaconus,

alius diaconus simulque pater mihi et doctor Symboli ac fidei fuit.

IDEM, *Prologo ad CHROMATIUM episcopum in Tractatum Origenis super librum Jesu Nave, ex tomo II, pag. 396, Opp. Origenis G. et L. edit. Paris. Caroli Delarue O. S. B. e Congregatione S. Mauri 1733.*

In divinis voluminibus refertur, quod ad constructionem templi (al. ad constructionem tabernaculi) unusquisque pro viribus obtulerit: potentes quidem, et principes populi aurum, argentum, lapides pretiosos, æra, et alii ligna, sed impuitribilia: quidam etiam coccum, purpuram, et byssum, et linum alii, vestibus hæc quoque sacerdotum et stolæ pontificis profutura. Pauperiores autem, quique etiam pelles rubras offerentes et pilos caprarum, non respuuntur. Idcirco namque Beselehel ille repletus esse dicitur omni sapientia a Deo, ut intelligens singula hæc quibus usibus apta sint, nihil ex offerentium devotione repudiet. Quia ergo et tu, o mihi semper venerabilis pater CHROMATI, injungis, et præcipis nobis, ut aliquid ad ædificationem et constructionem divini tabernaculi ex Græcorum opibus et copiis conferamus, Oratiunculas xxvi in Jesum Nave, quas ex tempore in Ecclesia peroravit Adamantius senex, ex græco latine tibi pro virium mearum parvitate disseruimus. Tui sane nostri temporis Beselehelis iudicii sit, in his quæ offerimus, etiamsi nihil invenitur auri puri quod ad altare proficiat, nec argenti quod columnarum Ecclesiæ bases efficiat aut capita decoret, si nullus ex his in illis lapidibus inveniri potest qui logio insertus pontificale vestrum et divinatorum conscium pectus exornet, at certe perspicere si vel purpuræ aliquis in his, et regii decoris, aut cocci, et mystici cruoris color intexitur: si quid puritatem byssi imitetur, et fortitudinem lini, et dignum aliquid habeat sacerdotalibus indumentis: postremo si vel rubras apud nos pelles, verecundiam frontis invenias: ad ultimum si vel caprarum certe reperias pilos, quibus vel penuriam nostram tegamus, aut si quas incurrimus culpas pœnitendo purgemus. Totum ergo hoc, de tuo iudicio pendeat. Si quid sane est quod placere potest, hoc sit auctoris: neque enim quæ aliis labore parata sunt diripere, et nostræ laudi applicare justum putamus. Si vero vim sensuum, oratio inculti sermonis exasperat, hoc vel mihi, vel (ut cum tua venia dixerim) tibi ipsi reputato, qui opus quod eruditus deberet injungi, expetis ab indoctis.

[LXXVII] S. JOANNES CHRYSOSTOMUS in epistola ad S. Innocentium papam an. 404; ex *Dialogo Palladii Helenopolitani G. et L., de Vita, etc., B. Joannis Chrysostomi cap. 2, in Bibliotheca Veterum Patrum, etc., Andreæ Gallandii tomo VIII, pag. 262;*

(a) In editione Benedictina Operum S. Joannis Chrysostomi G. et L. tomo III, pag. 515, exst. hæc epistola; sed pag. 520, ubi desinit, nulla facta mentione aut Venerii Mediolanensis aut Chromatii Aquileiensis, ita clauditur: *Semper vale, et ora pro me;*

et ex *Epistolis Romanorum pontificum Petri Constantii edit. Parisiensis, col. 771 et seqq.*

Pietatem vestram, etiam antequam litteras nostras acciperet, audivisse opinor quid hic ausa sit iniquitas. Ea enim rerum est magnitudo et gravitas, ut nulla ferme orbis pars relicta sit, quæ tristem hanc tragædiam non audierit, etc. *In fine vero ita claudit.* Hæc ipsa (Epistola) etiam scripta est ad Venerium episcopum Mediolani, et ad CHROMATIUM Aquileiæ episcopum. Vale in Domino (a).

IDEM in epistola ad CHROMATIUM Aquileiæ episcopum an. 406; quæ 155 est inter *Opera Sancti Doctoris G. et L. editionis BB. S. Mauri, tomo III, pag. 689 et seqq.*

Clari-sima ferventis tuæ ac sinceræ charitatis tuba ad nos usque sonum suum diffudit, magnum quiddam ac diutissime durans ex tanto itineris intervallo spirans, atque ad extremos usque terræ fines pertingens. Nec nos, licet alioqui tam longe disjuncti, minus quam ii qui adsunt, vehementissimam atque igne plenam charitatem, sinceramque et ingenti libertate ac fiducia perfusam linguam, atque adamantinam contentionem exploratam habemus. Ideo vestro etiam conspectu atque congressu frui magnopere nobis in votis esset. Quoniam autem id quoque nobis ea solitudo, qua nunc tanquam compedibus restricti sumus, eripuit; idcirco dominum meum reverendissimum ac religiosissimum presbyterum nacti, cupiditatem nostram, ut licet, explemus, scribentes et salutantes, vobisque pro eo studio, quod toto hoc tam diuturno tempore magna cum animi contentione præstitistis, amplissimâs gratias agentes. Ac vos rogamus et obsecramus, ut cum ipse revertetur, insuperque etiam, si tabellarii occurrant qui ad hanc solitudinem veniant, de vestra valetudine ad nos scribatis. Scis enim quantum hinc voluptatem percepturi simus, cum de hominum tam ardentem nos amantium prospera valetudine crebrius ad nos aliquid afferetur.

[LXXVIII] Hloxorius Augustus in *Epistola ad Arcadium Augustum fratrem an. 406; ex Palladio Helenopolitano in Dialogo de Vita, etc., B. Joannis Chrysostomi G. et L. cap. 3, qui exst. tomo VIII Bibliothecæ Veterum Patrum, etc., Andreæ Gallandii; atque ex Epistolis Romanorum Pontificum Petri Constantii editionis Paris., col. 806.*

Tertio jam scribo ad mansuetudinem tuam, rogans ut quæ ex compacto contra Joannem Constantinopolitanum episcopum gesta sunt, emendentur: et, ut videtur, nondum est perfectum. Quare denuo scripsi per hosce episcopos et presbyteros, de pace ecclesiastica, per quam et nostrum imperium pacem obtinet, valde sollicitus, ut jubere digneris Orientis episcopos Thessaloniciæ convenire, etc... Quænam

domine reverendissime et sanctissime. Præferenda nihilominus videtur prior clausula quam exhibet Palladius, quamque retinuit Constantius: qua de re vide Constantium ipsum in *Notatione*, quam subjicit ad hunc locum col. 787 citatæ editionis.

enim sit Occidentalium de Joanne episcopo sententia (ut compertum habeas), ex omnibus epistolis, quæ ad me scriptæ sunt, duas subjecti id quod cæteræ continent, unam Romani, alteram AQUILEIENSIS episcopi, etc.

PALLADIUS *Helenopolitanus* in *Dialogo G. et L., de Vita, etc., beati Joannis Chrysostomi, cap. 4, ex tomo VIII Bibliothecæ Veterum Patrum, antiquorumque Scriptorum Ecclesiasticorum Andrea Galandii, pag. 268.*

Cum igitur sanctus Æmilii, Beneventi episcopus, et Cythegius et Gaudentius, una cum Valentiniano et Bonifacio presbyteris, acceperint litteras imperatoris Honorii, Innocentii, et Italorum episcoporum, CHROMATI Aquileiensi, et Venerii Mediolanensis, atque aliorum, necnon commonitorium Synodi totius Occidentis, publica evocatione Constantinopolim profecti sunt cum Cyriaco, Demetrio, Palladio et Eulysio episcopis.

CASSIODORIUS *de Institutione divinarum Litterarum, cap. 52: ex illius Opp. editione Rotomagensi 1679, studio J. Gareii O. S. B. e Congr. S. Mauri tomo II, pag. 556.*

Quapropter desideranter introite mysteria Domini, ut sequentibus iter indicare possitis: quia magnæ verecundie pondus est habere quod legas, et ignorare quod doceas. Et ideo futuræ beatitudinis memores, vitas Patrum, confessiones fidelium, passionem martyrum [LXXIX] legite constanter (quas inter alia in (a) epistola sancti Hieronymi ad CHROMATIUM et Heliodorum destinata, procul dubio (b) reperitis) qui per totum orbem terrarum florere; ut sancta imitatio vos provocans, ad cœlestia regna perducat.

B. FLACCUS ALBINUS, seu ALCUINUS abbas in libello *adversus Hæresin Felicis episcopi* § 26, *ex Opp. tomo I, vol. II, pag. 767, editionis abbatis Frobenii, Ratisbonæ 1777.*

CHROMATIUS quoque sanctæ Romanæ antistes Ec-

(a) « Baronijs Præfat. in Martyrológ. Rom. cap. 7, dubitat an sit Hieronymi. » Ita Gareiius. Sed Fontaninus arbitratur hic sermonem esse de alla, et quidem sincera ac longiori, Hieronymi epistola, quæ nunc non exstat. Vide infra illius *Historiæ litterariæ Aquileiensi* caput 4, numerum 7, libri III.

Cæterum Baronijs nequaquam dubitat an sit Hieronymi epistola illa de qua ipse in *Martyrologium Romanum, cap. 7*; verum eandem Hieronymo absolute abjudicat, et imposturam asserit.

(b) Apud eundem Fontaninum loco citato, *reperitis.*

(c) Exstat hic locus non in libello *De octo Beatitudinibus*, sed in quodam *Chromatii* fragmento in cap. III, vers. 4, Matth. tom. V Biblioth. PP. edition.

clesiæ, in libello, quem *de octo Beatitudinibus* scripsit, ita dicit (c): « In mysterio enim Baptismi et Filius (d) videtur in corpore; et Spiritus sanctus in specie columbæ descendit; et vox Patris de cœlo auditur, ut Trinitatis unitas declaretur, quia nec Pater sine Filio intelligi potest, nec Filius sine Spiritu sancto cognosci. Videt (e) igitur quale Patris de Filio testimonium sit dicentis: *Hic est Filius meus.* Suus utique non per adoptionem gratiæ, neque per religionem creaturæ, ut hæretici volunt; sed sui proprietate generis, et veritate naturæ: Multi enim sanctorum filii Dei dicuntur, et sunt; sed hic sine comparatione (f) unus Deo Patri Filius Unigenitus, et verus et proprius, non aliunde quam de Patre natus; quia tam verus Pater Pater est, quam verus et Deus est; sicuti etiam (g) verus Filius (Filius) est, quam verus et Dominus. Perfecta ergo fides est Trinitatis ostensa, cum et Pater Christum Dominum ac Deum nostrum Filium suum esse testatur; et Spiritus sanctus, id est, Paracletus, in tanto fidelis sacramento Patri Filioque conjungitur, ut verum Patrem, verum Filium, verum etiam Spiritum sanctum credere tres personas, sed unam divinitatem Trinitatis, unamque substantiam non dubitemus. »

[LXXIX] *Anonymus auctor libelli, cui titulus: Cantuum et cursuum Ecclesiasticorum origo: quem ex codice ms. vetustissimo edidit Henricus Spelmannus in Conciliis Britannicæ tomo I, pag. 177; quique exstat etiam apud David Wilkins Concilia Magnæ Britannicæ, etc., Londini 1757, tomo IV, in Appendice, pag. 741 et 742; cujusque meminit Mabillonius De Cursu Gallicano § 4, in opere De Liturgia Gallicana, pag. 380, necnon Fontaninus noster infra cap. 4, num. 7, libri III suæ Historiæ litterariæ Aquileiensi.*

Est alius Cursus Orientalis a sancto CHROMATIO et Heliodoro, et beato Paulino, seu et Athanasio episcopo editus, qui in Gallorum consuetudine non habetur: quem sanctus Macarius decantavit; hoc est, per duodecim horas, hoc est, unaquaque hora.

Lugdun. pag. 990. Fuit vero hic *Chromatius* Episcopus Aquileiensi, non Romanus: quamvis Romanus, incertum quo sensu, Episcopus etiam appelletur in codd. mss. illius scripta continentibus. Forte descriptores inde decepti fuerunt, quod S. Hieronymus eundem sanctum papam appellaverit epist. 81, ad Rufinum tom. I, et libr. II *contra Rufinum*, tom. II edit. Veron., pag. 521. Vide tom. XI *des Mémoires de D. Tillemont*, pag. 534, et D. Ceillier *Hist. gén. des auteurs ecclésiastiques*, tom. X, pag. 82. Ita abbas Frobenius.

(d) Alii addunt manens.

(e) Al. Unde.

(f) Al. compassione.

(g) Al. tam.